

Balázs Ildikó

Christl Greller Mozart-ciklusáról

Mozart zseniális és ellentmondásos figurája számos művészt ihletett meg, hogy a számtalan biográfia mellett csak két olyan ismert művet említsek – egyet a magyar, egyet a német irodalomból –, mint Szabó Lőrinc *Mozart hallgatása közben* című nagy lélegzetű versét vagy Eduard Mörike *Mozart auf einer Reise nach Prag [Mozart prágai utazása]* című kisregényét.

Christl Greller költőnő *zartART* című, több mint ötven verset tartalmazó lírai életrajza két év alatt készült, Mozart-zene hatására. A versek cím nélkül, keletkezésük sorrendjében sorakoznak a kötetben, ám a költő a kötet szerkesztésekor kronológiai elvet alkalmaz, miközben végigkíséri a művész útját gyermekkorától haláláig, sőt kultuszát is megverseli. Nagy empátiával éli bele magát a klasszikus kor nehezen dobozolható zsenijének életébe, miközben Mozart életének egy-egy állomásáról pillanatfelvételeket készít. A *zartART* címet viselő versek közben felbukkan egy-egy városnév évszámmal: Salzburg 1756, Bécs 1762, London 1765, Párizs 1778, Prága 1784 – ezek európai tartózkodásának helyszínei és évei.

A német cím – *zartART* – szójáték, amely maradéktalanul nem fordítható le: a *zart* szó gyöngédet jelent, ugyanakkor Mozart nevének második szótagja is, az *ART*, mint ismeretes művészetet jelent, de ez a szó is Mozart nevének vége. Mozart „gyöngéd művészté”-re, valamint a már „zsenge gyermekként” is befutott művészre asszociál az egyszerű költői szóalkotás.

Greller pillanatképei, pillanatnyi drámái – ahogy egyik kritikusa, Georg Kövály nevezte – kíméletlenül rántják le a leplet a valóság egy-egy összefüggéséről: hatalmasokról, kisemberekről, a kétpólusú világ feszültségeiről, szegénység és gazdagság ellentmondásáról. Mozart máig tartó kultuszát is megkérdőjelezi: zseniális alakját nem kímélve pellengérré állítja érzéki túlfűtöttségét, ugyanakkor elesettségét is, ami az anyagi világban való forgozódását illeti, ám méltányolja fenegyerekes bátorságát, amikor a császári udvar üresfejűivel gúnyolódik és igazságérzetét, amely csupán önsorsrontó cselekvésekre készíti. A mítoszok és pletykák által emberfelettivé magasló zseni alakját lecsupaszított valójában mutatja be: a halandó, gyarló embert, akinek tehetsége, szikrázó génusza kötelez, de elkötelezettsége ijesztően túlmutat családon, emberi kapcsolatokon. Így válik érthetővé, hogy a már gyermekként Európát bejárt művész nem szerez vagyont, az egyszer kopp, máskor hopp állapota jellemző életvezetésére, háztartására, családfői mivoltára, melyben siralmasan fest (akárcsak Amadé és egyetlen életben maradt testvére, Nannerl, ugyanúgy az ő hét gyerekéből is csak kettő marad életben). Európa nagyvárosait végig turnézó és a császárváros, Bécs uralkodójának kegyét élvező művésszel így fordulhat elő, hogy élete utolsó nagy művét, a *Requiem*et megvásárolják tőle a szerzői joggal együtt, sírja jeltelen, földi emlékét pedig villámgyorsan befedi a feledés, s csak kései korok élesztik fel újra.

Christl Grellernek a német nyelv megújítását célzó unikátumai, azaz egyszer költői szóalkotásai, amelyeket egyetlen szótár sem tartalmaz, izgalmas és ugyanakkor nehéz feladat elé állítják a fordítót. A már említett címkötésen kívül hasonló szóalkotások a szövegben: késtekintet, csillagköpönyeg, hangjegy-korsó, ütem-tál, szigetcsönd, szívfül, szikraszinkópa, szívvirágtiszta, szívészétverve, szentlelkesülve, sebnýtott, hangittasan, vakvörösen, billentyű-szökellőn, billentyűperzselőn, világfeledve. Homonímiákat, azaz azonos vagy hasonló alakú szavakat, szóismétlődéseket keres, gondolatritmusokat alkot: „úsznak. elúsznak”, „az ajándék. az adomány. az átadás”, „az egész életet / egyetlen dimenzióból méríteni, / a kimeríthetetlen sokféleség / dimenziójából”; „van / sok viszonya, / soha sincs jó viszonyban a pénzzel”. A törés szóra írt játéka korábbi verseskötetét (*Brüche/Aufbrüche*) idézi: „sírok feltörése. / törekvés saját jövőbe. / és megtört szív itt is, ott is”. Letisztult nyelvében a szójátékok az elgondolkodtatás eszközei.

A templomi szertartás hangulatát idéző latin szavak (*dominus vobiscum, requiem*), valamint a zenei utasítások olasz kifejezései (*tutto molto vivace, da capo al fine, andante con moto, crescendo, furioso fortissimo*) nemcsak hangulatidézők, hanem a szöveget is ellenpontozzák.

Ebben a ciklusában is helyet kap a halál-motívum – „a meghalás brutális intimitása” –, sőt a haláltánc is megjelenül, mint Christl Grellér állandó témája: „négykezeset játszik amadé a halállal”.

További fordítási nehézséget okoznak a határozói igeneves szerkezetek, amelyeket a fordító igyekezett személytelenségükben meghagyni, ám a magyar nyelv jellegéből adódóan több helyen cselekvő alakokat kívánt. Ezek a szerkezetek a német szövegben az igéket helyettesítik, és a befejezettség, de akár a megváltoztathatatlanság érzését közvetítik (beletorkollva, át-kerekezve, meg-rendítve, meg-hódítva, futtatott, űzött).

Nem pusztán formai, hanem gondolkodásra készítő megoldás a sorok megtörése olykor egy-egy névelő kedvéért is. Hasonló célt szolgál a központozás megtartása mellett a kisbetűs mondatkezdés, sőt a németben kötelezően nagybetűs főnevek is kisbetűsök maradnak. A kisbetűs szöveg a folyamatos olvasást megakasztja, és gondolkodásra készítet – racionális líra. Christl Grellér lírai portrészorozata amúgy is férfias mű. Női beleérző képessége lehetővé teszi, hogy mint egy kukucskáló dobozba – amolyan mai voyeur-ként – bepillantsunk Mozart életébe – időt, távolságot félredobva.

Az eredeti, német nyelvű *zartART*-kötet a 2006-os Mozart-év tiszteletére jelent meg három művész közreműködésével: Christl Grellér szövegeit Milu Löff-Löffko képzőművésznő színes festményei, metszetei illusztrálják, ugyanakkor a kötethez mellékelt cd-n Mozart-korabeli hangszereken játszik Richard Fullner zongoraművész Mozart-műveket. A Felsőmagyarország Kiadónál megjelent magyar kiadást szintén Milu Löff-Löffko képzőművésznő képei illusztrálják.

Christl Grellér (Bécs, 1940) további kötetei: 1998 *Der Schmetterlingsfüßler*: elbeszélések; 2002 *Törések (Brüche)*: versek, fordította Balázs Ildikó; 2002 *Nachtvogeltage*: regény; 2002 *Schatten werfen: elbeszélések*; 2004 *veränderung ist*: versek; 2004 *A pillangólábú*: elbeszélések, fordította Balázs Ildikó.

(Lapunk korábban a következő Grellér-műveket közölte, valamennyit Balázs Ildikó fordításában: Az éjszaka fénye = 2002/1. szám, Kifelé = 2002/1. szám, Tökéletes harmónia = 2004/1. szám.)